

BIBLIOTECA
PATETTA

Op.
Cinq.
20

UNIVERSITÀ DI TORINO

In Bartol. Ricci, nato in Lugo nel
1490, m. il 27 gen. 1569, ch'è
mato de Ercole II nel 1539 come
maestro nelle umane lettere d. Alfonso
to e poi del principe Luigi.

Sue polemiche con Gaspare Pardo,
per sostenere che ^{il copione degli} Estensi non
~~si dovevano chiamare~~ ^{essere} Atestinos
e molto meno Estensij, ma
Atestini, con ep. recide d' Er-
cole II in una lettera del 24 aprile
1538 ^(ad Principes Atestinos) e in quest'opuscolo.

opuscolo importante, poichè si tratta d'
accusa di congiura contro Ercole II.
Non ~~è~~ ^{dell'opuscolo} parla Lorenzo Vassotti, nelle
Memorie stor. d. Letterati ferraresi,
vol. II, Ferrara, 1793, pag. 92 —
107, nella biografia di Ricci al Ricci.

UPK 624

ORATIO BARTHO. RICCHII PRO
ISACHO ABRAVANELIO
HÆBREO AD HERC.
II. ATESTIVM.

AD LANFRANCVM GYPSIVM

Eiusdem HERC. Atestii et procurator

rem diligentissimum, et consiliarium

Prudentissimum.

CUm tibi quotidie Gypsi aliquid ex meis scriptis mittere soleam, idq; semper iure faciam æquissimo, hoc tamen, quod nunc mitto, equiore facere non possem. nam cum hoc totum, quo in presentia deagitur, à te profectum sit, cui horum nestius, quasi remitteretur, prorsus erat nemo. tu n. Gypsi ne innocentissimus vir ab audacissimo latrone opprimeretur, effecisti. tu idem, ne honestissimi, ac probatissimi viri, ciues tui per miseris cruciatus necarentur, optime curasti. tu deniq; ne Princeps tuus sceleratissimi hominis dolis in maximum mœrorem, in suorum aut ciuium multo maius odium raperetur, prudētissime prouidisti. O virum vere christianum, atq; ad communem utilitatem natum, qui ē in iudicium æquitatem tuam probasti, tuis aut ciuib. tuo principi tam presto affuisti. Nihil mihi nunc cōmunis patriæ charitas, nihil affinitatis propinquitas, nihil à pueris nobis mutuus amor, qui vna etiam cum ætate accreuit simul, vlli impedimento sit, quin, quæ de virtute tua, de sūma prudentia quisq; verissime prædicat, ego hoc loco leuiter attigere possim. Tuo inquā Gypsi beneficio, tua singulari sapientia, tuo diuino iudicio factum est, ne improbitas, ne scelus perpetuo in ciuitate dominaretur, boni homines iacerent, opprimeretur. nam qui summo scelere creuisset, quid aliud, q̃ scelera, vt cumulate nefarius esset, vel vt potius tanto sceleri quasi gratiam referret, perpetuo exerceret & coleret? At in qua causa (Dii boni) id effecisti? in qua de cede principi constituta agebatur. in qua grauissima argumeta, literę coniuratorum afferebantur, accusator autē tam acris, tam audax esset, vt non modo rationib. iudiciū acriter vrgeret

geret, sed suo capite ipso vincere conaretur, tu tamen continuo
 quanti res esset, optime animaduertēs, nunq̃ animū induxti tuū,
 vt temere crederes, vt iudiciū festinares, imo id vsq; eo tua pru ^{ad}
 dentia sustinuiſti in inquirendo, quoad quaſi ſua ſponte veritas
 patefacta eſt, quoad deus lumen cauſe attulit, dolos, ac totum
 maleficiū detexit: cui vni tue prudentiæ hoc quod nunc agimus,
 quodq; poſteri agent, quietiſſimi ocii, ac ſecuriſſimæ tranquilita
 tis omnes libentiſſimis acceptum referimus animis. Perge vero
 Gypſi iſtis optimis conſiliis, iſta vera prudentia principem iuu
 re, ciuitatem conſeruare, nomen tuum in dies amplius immortal
 itati cōmendare, para iis, qui ſcribunt huiusmodi argumenta, præ
 be ēt, ſi potes, his maiora. Deus te in eum, quē habes apud prin
 cipem tuum ampliſſimum, delegit locum. Deo, vt facis, perge
 gratus eſſe, hoc eſt iis, quib. iniuria affertur aliqua, præſto adſis,
 eos defende, tutare. Interea autem a nobis habe hoc puſillum la
 udis tuæ præconium, longe à Deo Opt. Max. mercedem locu
 pletioreſ expectans. Vale.

Aii

QUæ duæ res in iudiciis reo maxime aduersari solent, hæc Isacho ambæ Pr. æquissime in hac eius grauissima causa plurimum obsunt, altera, vt iudicem habeat vehementer infensum, altera, vt aliquo modo et extra causam inuisus, spretusq; sit; nam apud te iudicem causam dicit, cui insidias fecisse accusatur. is aut ex eo est hominum genere, qui vel à maioribus suis christianis summo semper odio fuerunt, vt quod in primis accusator in iudiciis dicendo sibi comparare studet, vt iudicis animu in suã sententiã traducat, reu iudici in contẽptum, atq; odiu adducat, utrũq; noster, vel multo ante, q̃ res in iudiciũ veniret, se cõsecutu esse intelligat: qua vna quoq; ratione fretus, sua autẽ, quam abs te ingentem auferre sperauit ceca pecunię auaritate impulsus, hunc in id, quod vides, capitis discrimen cõiecit, vt nisi æquissime Pr. tua in iudicando singularis animi integritas, nostra autem summa innocentia nobis prestõ adessent, de nobis omnino actũ esse iudicaremus. sed cum his duob. præsiidiis septi teneamur, nihil est, quod aduersariũ nostrũ quicq; pertimescamus: cõtinuo. n. à tua illa summa equitate facile impetrabimus, vt tantisper eius iudicis personam sumas, qui in iudicando ab omni animi perturbatione vacuus sit, quoad causam perorabimus. à nostra autẽ huiusce tanti sceleris nulla prorsus cogitatione, summaq; vel totius vitæ innocentia id consequemur, vt non solũ hoc nos tanto, tamq; atroci iudicio liberemus, ac causam nostrã tibi æquissimam probemus, verũ etiam, vt ipsum auctore, vnde tantum scelus in nos tã impie conflatum est, tibi conuictũ, eodẽq; quo nos ipse afficiendos esse sperauit, grauissimo excrucandũ tradamus supplicio: tanta. n. vis est innocentie, tantum præsidium, sicq; per se ipsa septa, atq; tuta est, vt aduersus eã nulla malicia,

nullus dolus, nulla fraus quicquā machinari possit, quod non con-
 tinuo falsum appareat, non statim infringatur, non irritū concidat.
 Neq; hic nunc genus suū sibi quicquā obfuturū timet, simus. n.
 inquit ille, miseri iudei in nostra in Deū sententia, sitis vos chri-
 stiani felices in vestra, simus ipsi in nostris morib. superstitiosi,
 sitis vos in vestris institutis prudētissimi, integerrimi, nihil hoc ad
 iudiciū pertinet, in quo vna aequitas spectanda est, non genus, rez-
 ligio, instituta, diiudicanda sunt: non inq; agitur nunc vtra meli-
 or sit religio, verū quo vno ea maxime cōprobatur, sanctissima iu-
 dicandi ratio, neq; n. iudeus, neq; christianus solo nomine religio-
 nem suam tueri debet, sed recte agendo, æquissime iudicando: in
 quorū altero cum versemur, idq; non solū vtriq; nostrū, sed omnib.
 sectis cōmune sit, nihil mihi iudeo apud christianum iudicē gentis
 meæ religio ob stare debet, quo minus quod iustum sit, mihi adiu-
 dicetur, atq; eo ē minus, quod pari vtriq; genti lege cauetur di-
 uina, vt in vitā alterius quicquā scelerate ne cogitemus quidē, imo
 vero vt alter alteri opē, auxiliumq; feramus, eadem lege sanctissi-
 ma vtriq; iubemur. Nobis vna ea quoq; res non parū spē salu-
 tis afferre videtur, quod Lanfrancus Gypsius, cui præsentis cau-
 sæ questio commissæ est, et sanctissimus vir, et prudētissimus in-
 quisitor, quæ de nobis scire cuperet, ea vlllo corporis cruciatu ma-
 gis, q̃ per summam prudentiā extorquere conatus est. credo quod
 vir prudentissimus continuo in causa tantum dolum, ac fraudem
 versari suspicatus, eamq; postea suam suspicionem, cum quo ma-
 gis in causam ingrederetur, tanto is magis certissimis signis, ac
 manifestis coniecturis cōfirmaret, nobiscū eo modo leniter magis,
 q̃ seuerè, atq; adeo inique agendū esse, probe censuit: id quod
 rectissime ab eo factum esse, spero huiusce iudicii exitum,

nostramq; diis, hominibusq; equissimam absolutionē facile esse
comprobaturam. sed iam quibus iste falsis argumentis innocen-
tissimi hominis caput petat, videamus, tametsi anteq̃ ea singula
refellere aggrediar, vt hæc pauca huius nomine mihi tecū, quasi
ratiocinari liceat, te rogo. Duē in primis Herc. Pr. inferē de
iniuriæ causę esse solent, vna, cū prius acceptā vlscimur iniu-
riam, altera, cū spe alicuius magnę nobis proposite vtilitatis aui-
de in eam impellimur, vtra ego harū in hoc tantum scelus addu-
ci potuerim, prius vt videamus, causę nostrę plurimum condu-
cere videtur, ac quod ad iniuriā. hæc Pr. aut à te ipso, aut à tuis
mihi illata sit, necesse est, à te, ipse omnium optime scis, vtrū me
aliquando offenderis, à tuis, isti quoq; adsunt frequētes: dicite vos,
si quid causę mihi vnq̃ dederitis, q̃obrem suspicari possitis, ne
eam vobis inultam relinquerem, hanc tibi tam nefariam eadem,
vobis autem ciues tantum luctum compararem. Equidem Herc.
(vt vere dicam) si qui me progenuit, parentem charissimum, si
quos ego progenui, filios etiam chariores istiusmodi falsissimo ius-
dicio condemnasses, si ad alicuius sceleratissimi hominis libidinē
crudeliter excrucianos iudicasses, certe à diis immortalib. omnia
mala tibi imprecandi finem facerem nullum, ipse vero tantā istā
iniuriam vlsci nunq̃ auderem, nunq̃ cogitarem. nunc vero, cū
ne verbo quidem abs te neq; à tuis violatus sim, nō par est cre-
dere, me tam sceleratam esse, tam ab omni humanitate alienum,
qui aduersum te tantum facinus excogitassem, tuos item ciues in
tātam calamitatem tam impie coniecissē. Quid vero si tantum
abest, vt ego vllam abs te, atq; à tuis iniuriā acceperim, vt vos
etiam de me optime meritos esse, et sciam, et omnib. sermonib.
id vsurpem q̃ libentissime. Nam cum Samuel socer meus, an

4
pater magis ē quem in patris potius, q̄ in soceri locum iampr̄is
dē accepi, acceptumq; colui, cū inq; Samuel socer meus, homo
multorū ac maximorū negotiorū postremo in istā urbē tuā cū vni
uersa familia cōmigrasset, sic à te benigne acceptus est, sic à tuis
ciuib. tractatus, vt si vnus ex vestris fuisset, nihilo amātius accis
pi, nihilo benignius tractari potuisset. quę omnia in meū socerum
à vobis benignissime collata, in me eius charissimū generū existi
timo esse collata, et ego tam ingratus, tam amens, tam impius
essem, vt à quo benigne acceptus, amice, ac beneuole tractatus
fuerim, eum (quid. n. grauius, quid imanius ē quid omnes Deos
magis aduersum ē) per summū scelus vt de medio tollendū stus
derem ē aut etiam cogitarem ē non is ego sum Pr. non meum ge
nus, quod Principib. quod Regibus tam fidele, q̄ etiam charū,
quod charissimum fuit, semper extitit. Atqui nullā inquires cons
tat à me tibi illatam esse iniuriam, nullum verbum vel nō amice
in te esse dictum: accedunt et, vt tu dicis, humanissima hos
pitia, meorum et ciuium officia. quid vero, si ingentis alicuius
cōmodi spe compulsus in hæc scelera deuenisti ē Modo Pr. ne in
tui istius principatus spem venisse accuser: in quā dementiam ne
venire quidem, si is essem, quē iste suis dolis, suis fallaciis amē
tissimum finxit, atq; adeo efficeret nunc, nisi vna tua aq̄tate,
ac mea sūma innocētia prorsus sustinerer. Sed hæc de principa
tu ridicula sunt, quare ad verisimilia nunc venio. Magnam
inquis pecunię vim inde consequi posse te, sperasti. primū quę
ro à quo ē nam nullum profers: et prudenter, vt cetera omnia
facis, qui, quod non opus est efferri, optime taces: id mihi tamen
concedes, vt aliquem Principem mihi constituā, vnde hanc pen
cunię vim tantam auferre potuerim. is autem aut ex meis, aut

ex tuis sit, necesse est. ex meis eum esse dicere, cuius prudentiæ sit vides: qui satis habent iā infinitos ānos si à christianiis tecto, atq; vrbe q̄ angustissime accipiātur. Sequitur igitur vt ingēs hec pecunia à christiano aliquo principe mihi expectanda sit. quero itē ego de te, qui iste esse possit princeps, qui cū tantū pecunia valeat, sic flagitiose sit a viris imparatus, vt in re tanta et constituta, et conficiēda iudei opera, et cōsilio vti cogatur? neq; eius iudæi tñ, qui pauloante pyratīcā exercuit haud ignobilem, sed eius, qui cum à suis mercaturis, à suis pecuniis cōmutādis discessit, nihil habeat præterea, in quo nisi imperitissime versetur. At (vide Pr. quātū meæ causæ fidā) valeā ego summo cōsilio, facultatem et conficiendi negotii habeam, in me omnia sint, quæ ad hoc negotium probe faciunt absolūendum. quæ Resp. quis princeps tam imprudens, tam omnis rationis expers, tantum suum cōsiliū non cuius infimo christiano potius, q̄ vel potentissimo iudæo credat? atq; cōmittat? certe Pr. si pro tua prudentia mihi dicendum est,) ipse nunq̄ faceres: et recte, et sapienter faceres: presertim cū vulgo infidelitatis nomine genus nostrum à vobis notatum sit. vt si quis quid talis facinoris cuiq̄ nostrum credat, cōtinuo sciat, si res prodatur, si casu palam fiat, non tam nos damnandos esse, quib. fides sit nulla, q̄ qui credidisset, grauius esse vituperandum, quod imprudenter crediderit. Quæ omnia Pr. eò spectāt, vt planè videas nullas à nobis tibi neq; debuisse, neq; potuisse fieri insidias. nunc uero neq; eas factas esse planius aduersario nostro respondendo tibi comprobabimus. ac, vt nihil isti de eius præsidiis detrahāmus, eum nos quoq; ordinē, quē iste in accusando seruauit, in defendendo fideliter conseruābimus. Continuo igitur suam iste acūsandi rationē sic instituit, vt me

5
vt me sibi Venetiis pecuniā dedisse dicat: qua ille mihi secreta
to quatuor nauicularios ad certum diem conduceret, neq; me ēt
tum, quamobrem id vellem, quicq; illi dixisse: eo vero me id
sibi fidisse subdit, quòd illo apud Priamū malipetrā familiariter
sim vsus: quam familiaritatē vt cōprobaret, nescio quid de sala
samentis insulsissime, de capsula vero serice vestis plena magis ar
gute cōmentus est. Vtrū ego Pr. istius audaciā, an impruden
tiam magis mirer, non satis video. vtrāq; n. tanta est in hac causa,
vt nulla maior esse possit, qui te tantum Pr. tam palam irridere
sit ausus: suam autem accusationē tam pueriliter, tam inepte ins
tituerit, atq; confirmarit, de quib. vtrisq; in tota causa coniuncte
te videbimus, nunc autē separatim de imprudentia tantū agemus.
Vnius amicitiae Pr. altissimis radicibus (quantum ego intelligo)
totius aduersarii mei accusatio niti videtur: quas cum ego prorsus
euellera; hoc est, cum nullam mihi cum eo familiaritatē fuisse
probaro, eodem tempore omnis ista falsa accusatio vt corruat,
at, necesse erit. Fateor equidem Pr. me ex quo Venetiis sum,
Priami Malipetræ nobilissimi viri familiaritate vsū esse, atq;
ad eum domum negotiorū meorū causa sepius adiisse, vbi istū
quoq; (vt vere, atq; ex mea natura agam) interdum vidisse me
non inficio: vllum vero vsū, atq; adeo verbum cū eo mihi
familiarius intercessisse, q̃ quod cum eo hominū genere, qui aut
hostium ingredienti aperiant, aut aulē tollant, intercedere solet,
prorsus pernego: id quod vel istius ipsius argutissimis probabo ar
gumentis. ac continuo, illo ipso, quo iste tamq̃ arce totius prae
sidii sui utebatur, cum summi pretii capsam à me sibi aliquādo
creditam fuisse profitebatur, comprobabo. Nam si mihi cum
isto tantus vsus, tanta familiaritas, tanta benevolentiae coniunctio

quātam falso iactitat, vnq̃ fuisse, par esse videtur, vt iste meus
Pylades suum & alienum mihi interdum indicasset, de sua mala,
& afflicta fortuna mecum quereretur aliquādo, atq; etiam libe-
rius à me aliquid opis petisset: quod cū ego scirē, quero de te Pr.
vtrum me credas, isti rem tantā commissurum? vtrum inq̃ homo
iudæus christiano ære alieno oppresso, hoc est, qui rē suam pessi-
me gessisset, alienā ēt perdidisset, tantā, ac tam expeditam pecu-
nię vim credere in animū iduxisset? profecto, (quæ tua prudētia
est) non, respondebis: vt sequatur, aut nullam mihi cum isto tā-
tam amicitiam fuisse, aut, si fuit, de capsā omnino nugatorium,
affictū, falsumq; esse. Omnib. hominib. Pr. proxima vna res sa-
luti est pecunia: iudeo autē etiam cum salute coniunctissima est:
eam. n. si illi adimas, animā ademeris, quippe qui in ea possessio-
nes suas, edes, proventus omnes, victumq; deniq; habet colloca-
tum. & ego meā tantam, vel multo etiam minorem, tam nequiter
in isto nebulone absumpsissem? tam perditę profudissem? quam
vix fiducia accepta, multiplicatis etiā vsuris accōmodamus, ego
eam turpissimo decoctori, tam large, tam improbe, tam inepte
prodidissem? hoc puto nulli homini, qui alicuius sit mentis, om-
nino veri quicq̃ fieri simile. Praterea vero si ea inter nos ami-
citia coniuncti sumus, quam iste non cessat prædicare maximam,
cur ego continuo cum eo libere non ago? cur rem totam amicis-
simo homini non aperio? cur illum in meum etiam consilium nō
adhibeo? vt hoc modo potius ex fidelissimo multo etiā mihi fi-
deliorem efficiam, q̃ illō suspiciosum? qui hanc amicitię, ac fi-
dei suę iniuriā indigne factam moleste ferens, rem, posteaq̃ aut
ipse sua malitia quid molirer, suspicatus esset, aut à me tandem
amice intellexisset, ad inimicum meum deferret, consilium meū

6
patefaceret & mihi insidias faceret & vt, aut isti hoc modo multo
ante, aut saltem cum pecunia dinumeraretur, omnia cōmunican
da essent: quod cum nusq̃ factum est, sequitur, vt nulla etiam
pecunia data sit. Perge vero tu vetus, atq; integer amice veras
amicitiæ causas recensere: proba mihi tecū in aliquo negotio so
cietatem vllam fuisse: proba vicinitatē: proba cōmunem patriā
longissime gentiū agentib. proba paria studia: proba parem etas
tem: deniq; aliquā in tota vita mihi tecum intercessisse familiarita
tē proba: si horum vnū efficis, tibi sum amicissimus, mihi etiā
grauiter inensus. De falsamentis quoniam ridiculum est, id tā
tum dicam, si nobiscum ii quoq; amicitia coniungūtur, qui sciunt,
nos aliquādo amicis aliquid dono misisse, tecum Pr. omnes latro
nes, sicarios, fures, sacrilegos summa amicitia coniunctos habes.
omnes. u. sciunt, te quotidie multis in Italiā, in Hispaniam, in
Galliā, in Germaniam, nobilissima mittere munera. O stultum,
ac ridiculum amicitia ratiocinatorē. Amicitia integerrimā, atq;
istiusmodi, quam tu significas, ea item signa sunt verissima. pro
amico se omnib. periculis offerre, sponsonē ingētem pro eo dis
soluere, eum ære alieno liberare, nullis sumptib. pro illo parces
re, presto illi in consilio adesse, re nusq̃ deesse. Quid autē sce
leratissime, si mihi es, quē profiteris, vnus ex meis intimis, ac q
cū oib. amicitia vinculis cōiūctus sis, cur ego te infensissimū hostē
exporior? cur nulla causa tantū amicū prodis? cur æs tuū alienū
meo sanguine studes dissoluere? cur te nocentissimū liberas? me
innocentissimum accusas? cur deniq; cum Pylades sis, non agis
Pyladem? non uincis orestē nō esse orestem? verū tantū abest,
vt vlla inter nos amicitia intercesserit, vt vix vmbra cognitionis
agnoscatur. Iam ego te videre arbitror Pr. æquissime quo loco

quo nostra defensio, ^{quo} istius accusatio constituta sit. cū quo vno iste
potissimū amicitie presidio nitebatur, id totū ei ereptū, atq; euer
sum esse constet: planissimeq; à nobis probatum sit, nos ne istum
quidem in via pro cognito salutasse. si quid tamen scrupuli rese
tat, quo tibi nondum satis liqueat, nunc id prorsus, ac q̃ paucissi
mis tibi euellam, attende igitur, quemadmodum facis. hic. n. est,
Pr. aut nusq̃ alibi in tota causa, vbi istū vel eius ipsius verbis
cōdemnatū habeas. Dicis (redeo ad te Cesar) me eam pecuniā ti
bi venetiis dinumerasse domi meę, vbi tu qdē nunq̃ fuisti. at hoc
ipse, si id ego pernegē, tuis testib., quorū habes fidelissimā manū,
et in mentiēdo exercitatissimā, facile factū conuincēs: quin ēt,
si opus sit, te mecum assidue habitasse, pari probabis ratione. cer
te de tempore ex iis nullum habere potes, qui malitiā tuā adiū
uet, qui ex composito tibi respondeat. in eo .n. te ipse iugulasti,
confodisti: dic quāso bone vir, quo tempore à me pecuniam eā
Venetiis accepisti? quid frontem contraxisti? quid ē nū tandem
sensisti, te nō omnia vidisse, cum fraudē istam tuam conciperes?
sed serò sapis. dic inq̃, quando eam pecuniam à me Venetiis
acceperis. Quid ē non dictū est sepius? neq; tamē sua audacia
deicitur: vt arroganter. hoc itē loco tibi est iterādum. imo per
libenter, etiā centies. idib. Augusti, quod negare non poterat, aus
dacter fassus est. Tu vero Pr. iube istum quāprimū in crucem
rapi, strangulari. se. n. hac sola voce cōfecit, laqueū sibi constrin
xit. Ego eo tēpore. Herc. Pr. quo iste à me pecuniam eā Ven
netiis accepisse fingere pergit, hic Ferrarię, in tua vrbe, apud so
cerum meum grauit̃ ægrotabā: cui rei mihi testis est vniuersa
soceri mei familia: testis est vicinia; testis est deniq; Antonius
Musa medicus tuus, qui mihi sua prudentia, sua diligētia, suis

7
saluberrimis pharmacis pristinā valetudinē restituit. lege tu hor-
rum testimonia. **TESTIMONIA.** Ecquid hoc est. ¶ Præ-
istum cessas iubere in crucem rapi? Et tria ligna illa, scalam, fus-
nem, tabulariū expediri nō iubes? nūquid āplius expectas, quo
magis istius scelera tibi ante oculos proponātur? testes habes hos
uestissimos viros, qui fatentur, quo me iste tempore Venetiis in
te scelerate cogitare accusat, eo quasi domi tuæ, de salute mea
grauiter dubitare. sed his humanis testib. diuinus accedit testis
deus, qui isti in tanto scelere id consilii, atq; mentis eripuit, vt
videre non posset, utrū ego per illud tempus Venetiis, an Fer-
rariæ agerem. hoc dei beneficio factū est Pr. qui suis (quæ eius
summa est prudentia) per hæc etiā, quæ nobis videntur aduersa,
salubriter opitulatur. At vide queso Pr. querebar ego tum, atq;
angebam maxime, me Venetiis ad mea negotia adesse non posse,
vbi si ego affuissem, multo grauius vel incolumis egrotassem: ma-
iusq; ac perniciosius negotium mihi comparassem: vt à mea etiā
ab illa vrbe tū absentia vel multo magis, q̃ à tuo medico in eo
morbo curando mihi salus mea procurata sit. sed redeo ad caus-
sam. Et si hoc loco percomode possem perorare Pr. cum accusa-
torem nostrum probe, atq; sua confessione condemnatū habeas:
pergam tamen reliqua etiam tibi planius explicare, vt veritas ex
omnib. partib. magis elucescat. Quatuor nauicularios se mihi
conduxisse dicit, eorumq; nomen omnium protulit. sed cum hi
quærerentur, duo tantum reperti sunt, reliqui abbinc triennium de-
cessere. quid hoc est Pr. Herc. nisi ubiq; fallaciā in negotio vers-
sari? nisi mihi, tibiq; fraudē intentari? cur inq; duos mortuos no-
minas? an vt ab iis tua scelera intelligi nō possint? At ipsi sua
taciturnitate tuū scelus clamant, tibi ad suum iudicē litē intēdūt,

quos in falsum testimoniū etiā mortuos vocas, at qui viuunt, te
cum sunt, te absoluunt, cum dicāt tantum abesse, vt à te vllam
pecuniam unq̃ acceperint, vt te ēt ne de facie quidem nouisse
se, deos oēs cōstātissime iurent. O callidissimū accusatorē, o pru
dentissimū cuiusuis sceleris fabricatorem, qui ēt rem tantam, tan
tum facinus nullis certis atq; ēt (si diis placet) mortuis testib.
probare credidisti: qui hoc tantum iudiciū vel vnus tui sceleras
tissimi fidei cōmitendū esse tibi finxisti, ac ad tuarū istarū (vt suo
loco docebimus) falsissimarum literarum primā lectionem prudē
tissimum Principem in sūmum furorem rapere nefarie tibi per
suasisti. Quid autem Pr. quod in ipsa pecunia recensenda, sua
etiā nimia diligētia malitiā suam indicat? ait, n. bis à me ad eā
rem sibi pecuniam datam esse, ac non solum ex qua crumena ea
data sit, sed cū ea diuersi generis esset, quanta ex quoq; genere
fuerit, memoriter etiam profert. quid opus erat Pr. notare in pec
cunia præter numerum? Quid inquā, quāta ex auro? quāta ex
argento? ac quo vtraq; cuneo signata esset, opus fuit adscribere?
Omnia sūt Pr. (vt vides) ad nimia diligentiā exquisita, vt hac
quoq; ratione suum mendatium tegeret magis, ac suam fraudem
condiret cōmodius. sed quasi pictor ille facit, qui cum manū de
tabula tollere nescit, figuram nimio studio magis deformat, q̃ eā
perfecte absoluit. Pergit autem. sub mensis septembris exitū cū
apud me esset, ad quē ventitare solebat, duos ciues tuos interue
nisse, meq; cum eis se presente, quasi vno iam ex nostris facto,
de toto negotio longiorem sermonem habuisse, ac eorum alterū,
cum iā discederet, sibi in altero humero manu imposita, quasi blā
dientem dixisse, Cæsar fac nobis fidelem operā prestes, et que
voles aplissima, à nobis postea spera. Nūc aliquanto Pr. pruz

8

dētor factus est accusator noster. constat. n. tūc temporis me Venetiis esse. fortasse etiam quos iste nominat, ciues tuos. sed hoc Gypsius tuus vir semper prudentissimus satis esse non putauit, et recte putauit, non. n. satis est, si de tempore tātum constet. multa. n. alia ad veram cuiusuis rei probationem vt consent, neceſse est. nam si ita cuiq; fides habeatur, qui aliquod sibi tale somniarit, vel ad aliquam suam vtilitatem confixerit, quotidie huiusmodi falsissima tibi exercēda essent iudicia. hęc quidem ad criminationis istius ordinem valet aliquid, ad rem autem probatio rē efficiēdā, nihil infirmius, nihil lāgidiuſ excogitari potuit. at nos contra videamus quæ causā nostrā, hoc est ueritatē, maxime subleuāt. Vt cuiq; arti Pr. Herc. sua sunt ppria, atq; certa instrumēta, quib. ad res cæteras postea conficiēdas opifices vtātur, sic in hōminibus etiam euenire constat: horum. n. alii studiis liberalib. alii militiæ, mercaturæ alii, agro colendo complures, alii aliis rebus aptiores nascuntur. neq; n. qui homo vni studio idoneus erit, cōtinuo omnib. idoneus erit, vt etiā mulieres, quæ acu valēt, ineptiores postea sunt ad lanam, ad colum, ad telam, huic autem nostro ab eius maiorib. mercaturæ studium est, qui Neapoli apud Alfonsoſ, Ferdinandoſ, et reliquos reges amplissima negocia summa cū integritate gessere. hos hic secutus in eorum morib. atq; institutis permansit. quid vero cum mercatore sicario, atq; latroni cōmune sit, equidem videre non possum. id certo scio, quod mecum etiam omnes homines sciunt, solere magis mercatores à sicariis interfici, à latronib. spoliari, q̃ eos contra artē illā in alios exercere. At vt multa instrumēta, quib. in diuersis reb. recte vtamur, etiam fabricantur, sic minime mirum, si mercator audax, re aut naufragio aliquo factō, aut flagitiis, ac luxuria per-

data, spe aliqua maxima sibi proposita, fore, vt breui ad libidina
nē suā redire possit, ad sicā, ad latrocinii rationes suas conuers
tit. recte quidem Pr. nihil opportunius. quando nullum hominē
non solum ad sicam, sed etiā ad omnia, quæ excogitari possint,
grauiora facinora q̄ hic noster est, magis paratū, magis prōptum
vnq̄ vidisti. continuo tanta huius est audacia, vt verbū nullū
integrū in hac causa protulerit. vultus qualis sit, q̄ à mortuo ni
hil distet, omnes, qui adsunt, vident: tanta autē in cruciatibus
versata perpeccio, vt penē etiā, quæ nuq̄ ei in mentē venerunt,
ad funis mentionē existius falsissima accusatione cōfessus sit. huius
verō ea naufragia sunt, quæ à tua ista falsissima accusatione
illi parabantur, horrida illa quidē, quæ non solū eius rē absor
berent, sed vitā ēt misere deuorarent. sed deus optimus tempe
statū omnium tranquillator insanos tuos istos fluctus, mare tuum
istud totū inuersum vna in Gypsi prudētia, & tua sūma Herc.
Pr. iustitia cōposuit, sedauit. huius inq̄ fiores affecta est, sic at
trita, sic hic deniq̄ decoxit, vt pauci christiani mercatores repe
riantur, qui aut dinumerata pecunia, aut regis mercib. cū eo cō
ferri possint. De huius autē luxuria pudet dicere Pr. non possū
.n. sine christiana offensione fateri id, quod res est: dicā tamen
quoniā id causa mea postulat. utinā nostri non magis isto mor
bo laborarent, q̄ gens hebreā, multo cū præsētib. nostris cōmo
dius ageretur, posteris autē vtilius cōsuleretur: quis .n. vnq̄ he
breus auditus est in ganeis, in alea, in venere, in profusis totius
familie sumptib. rē suam profudisse & confecisse & cui aut non no
tū est, omne illud genus parce, ac frugaliter agere & in diē etiā
victitare & vt qui eā viuendi rationē habeat institutā, nullius luxu
riæ ne suspicionis quidē merito insimulari possit. De spe vero,

iā

9
iam supra purgatū est, ēt si maxime indignisset, nullā huic om-
nino afferri potuisse. quibus rationib. planē vides omnia, quę ad
tantū facinus cōmittendum pertinēt, prorsus huic nostro defuisse
se, omnia autem adesse, quib. non cōmitteret. Quid vero Pr. si
in isto ea omnia insunt, quę ad tā falsam, tāq; nefariam accus-
sationē pertinent? vide quęso quod os, quę lingua, quę confis-
dētia: vt cū se etiā in manifesto scelere deprehensum esse videat,
nihilō tamen vultu tristior sit, oratione magis impeditus, q̃ si de
re ageret lētissima. quin etiā ista sua audacia, nullo alio argu-
mento, sperat suam accusationē tibi prorsus esse comprobaturus.
.L. Cassius æquiss. ac prudētiss. vir in occultis maleficiis in pri-
mis querendū esse dicebat, cui bono. existimabat. n. sapientiss-
mus iudex nulla alia re magis homines ab honesto trāsuersos agi
posse, q̃ cōmodi, q̃ vtilitatis causa, quā ex maleficiis consequen-
rentur. Hęc quoq; Pr. quanta isti cū præsens, tum etiā sperata
fuerit, vix dici potest: continuo. n. iste se suo isto scelere ex car-
cere in libertatē, ex morte in vitā exemit, at in quā dii boni se
vitā exemit? quā tu Herc. perpetuo iure optimo coleres, in sum-
mo honore haberes, quā omnib. dignitatibus cohonestares, extol-
leres. nā quod sibi in āplissimis coniuratorū copiis optime cauis-
set, illud minimū futurū erat, prę iis, quę ipse in illū (quę tua
sūma est benignitas) quotidie largissime cōferres. Tu, tu inq; om-
niū sceleratissime, qui rem tuā, atq; adeo alienā per omnē luxu-
riā cōsumpseras, neq; etiam domitas animi tui cupiditates effren-
natas haberes, non vt te tam atro carcere liberares, non vt capi-
tis iudiciū deuитарes, sed magis vt vetus institutū tuū seruares,
vt antiquū turpissime vitę tenorē retineres, vt iuuetuti parē age-
res senectutē, hoc est, vt totā etatē coinquinatissime consumeres,
hanc lucrosissimā viam adinuenisti, turpissimā hanc rationē iniisti

Sed ad rē redeo, noster iste optimus ac fidelissimus cōsiliarius dicit, se ex eo sermone, quē hic cum tuis ciuib. fecit, rē totam percipisse. scilicet Pr. quod hic antea celare istum voluisset, perpetuo noluisset: neq; scisset, cū ad se ciues tui accessissent, istū, si casu antea, is affuisset, aliquō allegare, foras ei nouū aliquod negotium dare, ne suis sermonib. interesset: aut si id tū cōmode nequisset, rē in aliud tēpus differre certe potuisset: profecto quod huic initio non indicasset, nunq̃ tam stultus tā imprudens esset, qui id ei unq̃ postea patefaceret. Quin etiam argutus esse voluit. cum nescio quid se palpo ab altero coniuratorū tactum esse dixit. O' facetissimum nebulonē, argumentis fortissimis res maxime, non ridiculis in iudiciis probantur: dubia iudicia certissimis rationib. firmantur, non aut istis tuis ineptiolis. Cōtra mihi Herc. Pr. in hac mea defensione euenire sentio, atq; isti in eius accusatione paulo ante accidere videbam: iste. n. quib. accusatio nem suam satis confirmaret, nulla argumēta reperiēbat: mihi cōtra in ea ipsa dilluenda tot occurrunt, vt multa etiam isti cogar cōdonare: hoc tamen omittere nō possum. Habet hic noster Ferararię, in vrbe tua Pr. socerum suū, quem dictum est, hunc patris loco pie colere, pecuniosissimum iudæum, cui, nullum dubiū est, si vnq̃ illi tantum scelus in mentē venisset, quin in primis magnopere timuisset, quin eius rationem ante omnia diligentissimam habuisset. Neq; hoc loco Pr. quę possem omnia persequor, id tantū dico, grauiorem aduersarium reum hominem nullū habere. q̃ sciri se esse maxime pecuniosum: nam si vir innocentissimus, idemq; christianus in iudicium adducatur, modo rumor sit eum bene magnā pecuniam in arca possidere, continuo omnium sceleratissimus fit. testes locupletissimi iurati, iniurati vndiq; accurrunt, qui multo vlura, multoq; grauiora, q̃, quę queruntur, in

10
eum ne syllaba quidem discrepantes testantur. quæsitō omnia
versat, cōmouet, inuestigat, etiam, quæ nunquam fuerunt, in cau-
sam suam accōmodat. iudex vni eius pecuniæ vehementer in-
hians, omnia audita, tacita admittit, nihil ei non liquet, nihil mis-
nus patet, vt si post multas cuiusq; generis, neq; minutas cōpilas-
tiones factas, is absoluator, vna pecunia non absoluitur. damna-
tur semper pecunia: vt quæ conclusa in arca omne facinus ad-
miserit: deos omnes violarit: quasi ex illa arca non Pandoræ bo-
na, sed reo mala omnia emittantur. Quid p̄ sepius vnā cum bo-
norū omnium spoliatione, cum praesenti pecuniæ direptione, ne
apud populos iniuriam sibi factam queri possit reus, vt crudelis-
simus parricida in culeum insuitur? Et hic Iocērum suum vel ad
minimam facti istius suspicionem in tantā calamitatem coniecisset
illi sua manu laqueum contexuisset & constrinxisset & non po-
tius (si id omnino illi in mentem venisset) eum prius Venetias,
acciuisset & aut quouis gentium impulisset & ne tu in eum tam fa-
cile manus iniicere posses & q̄ cū is hic esset, quasi iam in carcerem
coniectus & praesertim cum eius operā in hoc scelere huic vlli
vsi venire, neq; iste iſimularit? hoc tuo iudicio Pr. reliquo, tu ani-
mo tuo uide, vtrum tanta imprudentia in prudentissimum virū,
cuius consilio tui in tanto negotio vsi essent, cadere potuisset.
Vos vero viri Ferrarienses, quicumq; estis, qui tantum scelus
vestris animis concepistis, qui tantum Pr. vestrum de medio tā
nefarie tollendum esse cogitastis, pro cuius salute vestram libes-
rorumq; vestrorum salutem omnib. periculis offerre deberetis, sa-
tis mirari non possum, quod ab vno hebreo tantum apparatus
quæsiueritis: num is fortasse nauiculariorum magister, & prin-
ceps erat & num ordinem in exercitu duxerat & militiam exerce-
rat & qui centuriones haberet, quib. imperaret, vt presto ad diē

adessent cum legionariis militibꝫ num vobis deerant familiarissim
mi, itqꝫ fidelissimi amici, quibꝫ hæc tutius, & prudentius manda
retis: nisi forte fatale erat, ad christianissimum Principem inter
ficiendū, vt ex gēte iudaica aliquis adhiberetur? Sed iā vobis
cum ciues optimi vere ago, vobisqꝫ & vere, & vehementer gra
tutor, quòd iste sceleratissimus, neqꝫ quem opportuniorem ducem,
neqꝫ quas paratiores copias potuisset, nominauit: si quidem quē
is ducem illis attribuit, iam tris ānos oræ illyricæ in presidii præ
est: nam cum hic Venetiis quæreretur, eum totum illud tempus
apud illyricos egisse, intelligitur: vt iste aut in mortuis, aut in
longissime gentium agentibꝫ scelus suum falsissime abscondere co
netur, nisi ab ora illa illyrica eas copias ad tuū caput aureum cō
tinuo transmitendas esse arguat, atqꝫ adeo ad eam oram, qua tu
ex equo descendas, illę ex naui exponantur, repente in te impetum
facturę. Pudet me Pr. tam facilem causam defendere, nusqꝫ n.
adhuc non facillime probatū est, ab aduersario nostro omnia fals
sa, fictaqꝫ in nos esse, nostra contra omnia in eum verissime de
fensa. hoc vero, quòd nunc dicturus sum, tamen si cum defensione
nostra maxime coniunctū est, multo tamen magis ad te pertinere
senties: istū n. quantum in ipso fuit, integritatem tuam, benignis
simum istum animū tuum in sūmum scelus perditę coniecisse, fa
cile intelliges. Isachum de nocte à tuis licitoribꝫ capi iubes. omit
to nūc qꝫ in eius charissimi soceri funere capit, vix n. ab illius se
pultura redierat, cū repētino in carcerē rapitur, nihil cōmemoro hui
us vxori conduplicatū dolorē, quę cū parentē pauloātē extulisset,
nunc virę viuū sibi quasi efferri videret: tantū id persequor, quod
iudicii proprium est, hic in prima vigilia in carcerem conici
tur: postridie mane res in vulgus emanat, continuo varii ru
mores per vrbem dissipantur: omitto dicere in quam omnes sen

11
tentiam. iā vnus, item alter, & multi intercefferant dies, cum res
est in inquirendo. Quid aut̃ interea Pr. tui isti ciues, quos iste nō
solum tibi indicarat, sed etiam ex quodā loco de facie demon-
strat: quid inq̃ faciunt: num vitam suam fastidiunt: nū se-
curim in cervicem expectant: cur non interea, dū facultatem ha-
bent fugam arripiunt: salutē suę non consulunt: cur in foro quo
tidie versantur: cur ad te adeunt: tecum sunt: comedunt: nū
stultissimi sunt: num insanissimi: nulla ne tanti sceleris consci-
entia cōmouentur: Quid: quod cum tu dedita opera iudæum
in sermonem sæpius inducis, horū vultus, orationeq; probe ob-
seruans, nihil eos vnq̃ cōmutatos vides: lætos ad te accedere,
lætiores etiā discedē planissime sentis: nū hæc parua signa sunt
Pr. hosce ab omni culpa abesse: nulla huiusce tanti sceleris sus-
pitione teneri: ab isto improbissimo, atq; audacissimo homine om-
nia falsò esse inuenta, atq; conficta: At in eius constantia con-
fidebant: in facti leuitate spes erat: in quęstitoris negligentia ma-
xime erigebantur, scilicet in vno iudæo salutis suę spem pones-
bāt. cēdē Principi moliri, leuissimum est erratū. Gypsius autē
quęstitor & omniū ingenio secordissimus, & industria negligē-
tissimus hanc animi securitatē, hanc timoris vacuitatem istis præ-
bebat, eorū conscientia Pr: se scire omni culpa carere, se nō esse
ex coniuratis (si qui tamē sunt) illos in patria, atq; adeo tecum
assidue retinuit, orationē stabilem, lætum uultū illis conseruauit.
Iam vero propius ad tuum periculū accedo Princeps, cuius sola
cogitatione vehemēter cōmoueor, quare, si quid in eo à me paulo
amplius desiderabis, id doloris mei magnitudini cōdonabis. Si al-
teri inquam Pr. eorū ciuiū, quos iste sceleratissimus in te coniur-
rasse indicarat forte aut Bononiā, aut Mantuā iter (vt accidere
solet) interea euenisset. sed quid Bononiā: aut Mantuā: si hor

rum inq̃ alter vel animi causa per hoc tempus rus, in suburbas
num aliquod suū exiisset, non tu continuo suspicatus eū ita fugā
moliri, saluti suę consulere, liētores tuos ad eū, non ad te reuo-
candum, sed manicis ēt arctissime constrictū in carcerē conici
endū extrusisses? non eodē tempore de altero idem in vrbe stas-
tuisses? non amborū bona omnia, fortunas proscripsisses? nō fa-
milias uniuerſas aut supplicio, aut saltē exilio multasses? Dii
boni qui tū in ciuitate tumultus? quantus timor omnium ciuium
animos occupasset? qui uero horū liberorū clamores? q̃ questus?
qui uxorū fletus? qui eiulatus? quę lamēta? cū hi charissimos pa-
rentes, hęc uiros optatissimos, quos plane scirent ab hac omni cul-
pa alienissimos, p̃ sūmū scelus necari? atq; excruciaci itelligerēt?
cū se patria, patriis larib. expelli? bonis omnib. exturbari? spo-
liari? in calamitosam, ac miserā viuendi rationē precipites dei-
ici uiderent? Quis uero tuus Pr. dolor? quis moeror? cum in
istos abste impie factum esse rescuiſſes? neq; n. diu tantū scelus
delitescere potuisset, deus. n. est Pr. qui sceleratos prorsus beatos
esse non sinit, quo inq̃ cruciatu animus tuus afficeretur? quib.
conscientia tua furiis agigaretur? ætaus Hercules (crede mihi)
non sic est venenata veste discerptus, vt tu quoq; Hercules in
stratis tuis regiis tuę conscientię furore discruciareris, hinc. n. te
horū iniuria, cruciatus, illinc tuus error torqueret: quiescere nō
fineret: obuersarentur tibi dies et noctes ante oculos horū inno-
centissimi manes: filiorū turpissima, ac calamitosissima exilia in
mente harerent infixa: e memoria imprudētię tue recordationem
euellere non posses. O tui similiū oīum sceleratissime. si te huius
iudai, qui omnino homo est, ac ad tuā imaginē factus, nihil mi-
serebat, nū te tuorū saltē misereri debuit? qui innocētissimos, ac
nobilissimos ciues securi tā iniq; subjiceres? eorū familias in cru-

12
ciatus maximos & facultates, domos, rē vniuersam direptioni obis
iceret. nō deniq; apud animū tuū scelerū tuorum consciētia tan
tū potuit, vt æquissimi Pr. in tua malitia tā nefarie nō abutere
ris & cui si scelus tuū istud vnq; postea patuisset: quod omnino
patuisset, tātos cruciatus, tātos furores tuo isto nefario scelere cō
parasses? Sed furia est iste Pr. tu vero solus es, quē Dii omnes
diligūt, quē tuētur, qui ex hoc quoq; tāto periculo te tam felicis
ter eripuerūt. Sed hoc quoq; loco cetera persequi nō posū, qui
bus istā tuā felicitatē diuinā esse cōprobē, quare ad causā redeo.
Postremo igitur cū rē iste diutius trahi videret, neq; iudicii mor
rā aquā ferre posset, horā. n. illā nō videbat, qua nos nō de nos
tro scelere, sed de sua fraude condemnaret. quid hoc est inquit
iudicii? nō putabā cū de Pr. capite ageretur, tā lente, tā remisse
agi oportere, sed vel ad leuissimā culpæ suspicionē cōtinuo rem
rotā absolui, reū cōdemnari, in crucē tolli. sed quando ad nimis
lentos iudices agitur, quiq; nisi hominē gladiū ex confossi corpo
re educētē uiderūt, reū illū cēdis nō sūt cōdemnaturi. lōgius ego
hoc nō faciā, mihi in manifesta causa nō deero, en inquit, Gypsi
litteras huiusce manu ad me, atq; ad cēturionē cōscriptas: en ci
uiū Ferrariēsium ad eū alteras hac eadē de re scriptas. qui aliud
querat āplius in hoc iudicio, is nimis est diligēs, parūq; in iudis
cando uersatus. Arrogātiā spectatā, insolentiā insignē, qui tātū
iudiciū tā temere fieri iubeat. qui ad suā libidinē iudicē depos
cat, sed nimirū, magis. n. iste in iudicii mora timet, q̄ ipsi nobis
in eius celeritate metuiamus, quippe q̄ in una huius prepropera fes
tinatione spē suā omnē, caput nostrū posuerat, sed apud quos iu
dices acturus esset, prorsus ignorabat. Equidem Pr. eos parētes
merito accusari existimabā, qui filios suos aleā ac infames char
tas scire permitterēt, quādo his duob. morbi generib. nihil perniz

ciosius ad rē perdendā, ac familiā in omnes egestates coniicienda magis paratū; nihil ad deos omnib. cōiitiis dilacerādos magis prōptum, magis pręsto adesse, viderē. nūc uero iste impuriſ. vt aliter sentirē, sua effecit iniquitate, eos videlicet magis parētes grauius puniēdos esse, vt iudicē, qui vel literas filios suos cōformare magistris traderēt docēdos, si ab ea facultate mortē ne fariā consequerētur. nam si Isachus nullū calamū nouisset, literā scribere nescisset, nunq̃ in hoc tantū capitis periculū venisset. vt iste sacrilegus in isto suo crimine sic se scelerate egerit, vt sanctissimā ēt literarū facultatē coinquinare nō dubitarit. Sed qui deus in ceteris istius flagitiosissimi latronis cōfictis dolis nos non deseruit, is hoc quoq; loco causā nostrā nō deseret. Has igitur literas, neq; admodū diligēter, res. n. aperta est, perscrutemur, si quid inde elici possit, quāobrē istius magis, q̃ nostra manu scriptas esse probemus. Cōtinuo earū ex oratio, ex scripturę ratio cum rei veritate minime cōsentit. profer tu eas, quę ad cēturionē scriptę sunt. vide cōtinuo Pr. primā epistolę literā, vt belle est punctis in medio pueriliter ornata, atq; depicta: vide, contēplare vt ineptiolis est distincta: hic ne tā ineptus, tā parū cōsideratus qui de re tāta scribēs, ita imprudēter luderet? atq; has ineptiolas cōsectaretur? at manū dissimulabat, scilicet in vna tantū litera dissimulanda cautus fuisset, qui integrā epistolā sua germana scripsisset manu. iste Pr. qui literas protulit, eas ēt scripsit, vt mox iste ipse literę fatebūtur. Quod verō ad orationē nulla magis insulsa, magis fatua legi potest. neq; n. hic meus totā etatē in āplissimis, ac nobilissimis negociis versatus, quiq; istorū annorū volumina literarū scripsit, tā negligēter, et dedita opera, scribere potuisset. sed propius ad istū accedamus. iste inq̃ Pr. dum in sola manu Isachi simulanda omne suū studium ponit, in oratione sua dissimulanda

13

dissimulada, parū attentus fuit. Nā cū sua cuiq; Pr. et gēti, et
 etati semper fuerit in sermone certa quedā, ac propria loquendi
 ratio, Venetis antiquus in proferendo vsus fuit. vt .g. literā mul-
 tis vocib. adimerēt, ut ī guadagno, ī guerra, guasto, guarito, guar-
 do, et in eiusmodi non paucis aliis, quas absq; .g. hoc modo pro-
 nūciarunt, vadagno, verra, uasto, uarito, uardo: quā proferendi
 rationē hodie quoq; quidā in ea vrbe retinēt, quos illi Castellanos,
 Andreanos, Canaregios appellāt, qui in extremis vrbis angulis
 positi sunt, neq; à sua illa sermonis atiquitate ad vllū cultius lo-
 quēdi genus vnq; traduci potuerūt. ex quorū genere hic noster est
 aduersarius, ad duo. n. castella et natus est, et habitauit. itaq; cū
 ei dicēdū accideret, guadagnar, oblitus quā personā ageret in scri-
 bēdo, sua voce māca vsus est uadagnare. Hāc eandē literā .g. in-
 terdū in .u. isti ipsi veneti commutāt, nā vbi ceteri Agosto, isti
 auosto sua lingua pferūt: quā voce iste quoq; vsus est: cū ait in hac
 ipsa, et in ea, quā ad se à me scriptā esse fingit. ep̃la. alli. xxviii.
 Auosto. Quæ ratio Pr. eò pertinet, vt, cū iste venetus sit, nos-
 ter aut Neapolitanus, verisimilius esse cōstet, eas literas à vene-
 to, q̃ à Neapolitano et scriptas esse, et dictatas. At ita dedita
 opera locutus est neapolitanus. qui sua manu vteretur, sua itē
 lingua nō vteretur? quid id esset artificii, qd cōsiliū, ego nescio, is
 id dicat, si forte quid hallucinatur: sed nihil habet: iā cōscientia
 premi coeptus est, iā tacēdo fateri incipit: at ego habeo, qui rē
 hāc totā tibi lōge planius absoluā. audi igitur. Ad harū ambarū
 finē est imperitorū hominū dicēdi modus. nec alia. hoc modo etiā
 scriptū: qui literarū exitus cū nostrarū literarū exitu minime cōsen-
 tit: queras n. licet ex omnib. nostris literis ad mercatores Venetias,
 Romam, Neapolim, Ferrariā, si in vllis eā dicēdi formā repere

ris, fateor meas hasce literas esse: litē cedo: securi ceruicē mea
spōte subdo. Quid vero si ego cōtra istius in literis ostendā, istū
eā scribēdi cōsuetudinē assidue seruare? nullas huius literas hoc
fine nō terminari? non ne continuo in nostra manu huius verba
agnoscentur? lege tu palā harū partē eā literarū. **LECTIO**
LITERARVM, NEC ALIA, lege. itē harū partē eā
dē, **NEC ALIA**. vides in omnib. eūdē dicēdi modū **NEC**
ALIA, in meis aut nullū positū esse. vtrū modo id uerisimilius
sit, an ego eā dicēdi formā alienā in meas literas introduxerim,
an isti meā manū effingēti, neq; sui totius oblito, hęc vox fami
liaris, ac ēt per imprudentiā in scribēdo irrepserit? certe literarū
formę scripturā meam aliqua ex parte imitātur, verba uerō tua
prorsus esse, ipsa atq; adeo ipse testamini. Sed atēq; hasce istius li
teras deponā, ostēde itē alterius epistolę literā primā. vides Pr.
ut hac eadē forma, iisdē interponctiōib. sit pueriliter scripta, ac
quasi fabricata, q̄b. eā esse pauloātē in adulterina epistola demō
strabā. vt iste optimus literarū aliarū dissimulatur, vel in prima
litera à suis discedere nesciuerit. Age uero, quā tuatū est litera
rū (nam meę nūq̄ istę erūt) prudēs subscriptio? sic. n. subscribis
Isachus Rafanellus, dii boni, nū ego fortasse olitor ex agro clo
diano? qui me rafanellū appellem? multo meū genus, q̄ reris Cę
sar, est nobilius. Sed quāras itē Pr. in meis veris subscriptionib.
si ūq̄ istiusmodi reperiēs subscriptionem vllā, me, liberosq; me
os quouis cruciatu necandos, do, trado. familię meę Pr. nomen
est Abrauanellius, sed quoniā christianis omni ludibrio sumus,
vulgus et arguta plebs ex Abrauanellio rafanellū sibi effecit.
credis me Pr. tā stultū, tā mei oblitū, qui cū nobilissimū à ma
iorib. meis familię nomē habeā, tā vile, tam absurdū in eam mihi

asciscam. tamen si, ne ingratus sim, hoc mihi nūc multo charissimū esse fateor, quādo inde mihi vitā ex tāto periculo ereptā, ac cōseruatam esse video. nam si iste recto me appellasset nomine, quodq; familiæ meæ nobilitati magis, q̃ vulgari cōtumeliæ res pōdisset, multo uerisimilius hasce literas meas fuisse, tibi cōprobaasset. Iā uenio ad tertias literas, quas sibi finxit a tuis ciuib. ad me perscriptas. in quib. omitto q̃ ineptissime erāt scriptę, q̃ nullo ordine, q̃ uenietis ēt uerbis abūdabāt. tātū de te vir prudētissime quaero, cū rē tantā ageres, quæ vix literis satis tuto cōmiti posset fidelissimis, cur eas literas apertas reddēdas curasti? hæ sunt illę Pr. literæ. vide tu, si vsq̃ signi vestigiū appareat: si ulla cara vnq̃ illitæ fuerint. schedulæ ēt, quę ad amicos ī urbe mittūtur, si gnari solēt. hæ uero literę, quę tāta de re Ferrariæ uenetas mittūtur aptæ mittuntur? quę quidē nisi suspicionē creassent maximā, uel plūbo erāt signatę, ne cara quidē signātur? qui autē ita factū sit, nescio Pr. scio eadē nō recte, neq; ex vera scribēdi ratione factū. nisi id ubiq; tū fatear, q̃ ēt facio q̃ libētissime, mihi deum nusq̃ deesse uoluisse. At illud prudētissime, cū, n. interrogaretur, unde eas ipse literas habuisset? respondit. cū hic inq̃t, eas mihi legēdas domi meę dedisset. ego interea (ut fit) iussi, ut q̃ bibere mus, afferretur, ita inter scyphos eas ei dormitāti surripui, cū iā tū mecū salutē tuæ consulere statuisē. Nihil interest Pr. utrū iste me stultū, an ebrīū faciat, mētēq; oēm in hac tota causa eripiat, modo vitā nō eripiat. supra ubiq; me stultissimū, rerūq; omniū imperitissimū facit. q̃ primū turpissimo decoctōri rē meā tantam crediderim, deinde ēt q̃ in toto illo cōsilio nihil viderim, cū ēt ignoto nebuloni fidē, ac salutē meā, meorūq; oīum tā stolide cōmiserim. nūc uero ebrietatis me insinulat. Tu magis cēco furo

re ferebaris scelus, cū ista tua dominādi libidine agitabaris, cum
in carcere ista tibi somniabas. nā cū ad istā tuā prepotentē luxu
riā oīa tua cōsilia, ac cogitationes dirigeres, eius cæca auuiditas,
atq; rabies te minime videre sinebat, nō solū, quæ vera essēt, sed
quæ etiam verisimilia viderentur, cui. n. iste Pr. persuadebit hoc
bellum suum cōmentum ē cui non iste magis hallucinari, ac vere
ex uino loqui videbitur ē me in vna meridiana (vt fit) modica
potione mentem eam amittere, qua rem tantam, tam feliciter gus
bernarem ē Diis omnibus omnes gratias ago Pr. quod iste me
tum ebriū, ac altissimo somno oppressum in nauim longā aliquam
non coiecit, atq; huc ad te aduexit. rem planius patefecit. O'
prudētissime Cæsar, cur tum id non vidisti, quod tuæ isti fis
dei opportunissimum erat? qui tot falsissima in causa multo ma
gis falsa excogitare potuisti, cur quod ante oculos erat, non uia
disti ē sed nihil horum quoq; fuit. nec mirum est. si qui in cates
ris nihil sibi constat, in hac quoq; ebrietate insanit. Duo postre
mo Pr. uideo te valde mirari, alterum, ūde iste, si mihi cum eo
nullus vsus familiarior fuit, tam belle manum meam effingere
didicit. alterum, quare iste in certissimum vitæ periculum se tā
temere coniecit, nisi id aliqua rei veritate fretus fecit? quib; ego
vtrisq; nunc satisfaciam, idq; quā breuissime: quod cum fece
ro, perorabo. ac quod ad literarū similitudinem ptinet. dico Pr. id
artificii non magnam admodum difficultatem habere, neq; id tan
tum ab amici consuetudine quotidiana disci, q̃ à summa auidi
tate rei charissime consequendæ percipi posse. habeat Pr. hos
mo alienissimus formam, ac characterem, quod tu tuas literas scri
bis, satis illi est ad earum similitudinem nouas sibi effingendas.
nam quod reliquum est, id totum a suo studio, et diligentia fas

15
cile consequetur. nunq̃. n. cessabit quoad eam sic imitatus sit, ut
eius manus pro tua prorsus et legi, et agnosci possit. literę scrip-
tio picture pars est Princeps. nam quemadmodum pictor hominē
penicillo exprimit, sic qui scribit manum alienam calamo imitari,
atq; informare facillime poterit: tametsi neq; iste tamen tam pru-
dens pictor fuit, qui in literarum mearū lineis ducendis non mul-
tum peccarit, ut in f. in .g. in .l. in .m. in r. et in quibsdam
aliis literis facile cerni potest, quę meas prorsus non exprimunt.
Iam venio ad istius periculum: in quod se minime temere cons-
iecisse, credendum esse dicis, quippe qui sua sponte, atq; à nullo
inuitatus Venetiis Ferrariam, in arcem tuam se se collocarit,
ut omnibus tormentis, vita deniq; ipsa tibi, quod proposuisset de
coniuratis, fortiter comprobaret. magnum hoc quidem est Pr. sed
quid, si non tantū est, quātum ipse reris? quid si ei etiam necessa-
rium fuisse nos contra fortius probabimus? Scito igitur Pr. istū
Venetiis non solum ob aeris alieni magnitudinem in carcerem cō-
iectum, sed furti etiam damnatum esse, nam id æs alienum non
ex pecunia aut mutuo, aut fœnore sūpta iste sibi cōflarat, sed ex
aliorum mercib, quas inscio domino vendiderat: quod idem cū
furto lex esse iubet: ex quo etiam furti damnatus erat, ut maior
rem causam habere non posset, neq; consilium magis opportunum
q̃ pro salute desperata in salutis periculum, hoc est ex certissis-
mo iudicio, in iudicii periculum minime certum se se coniiceret.
Multa in hoc istius consilio latere possunt Pr. quædam tamen ex
eius latebris atq; adeo ex istius verbis ipsi in lucem depromemus.
Quid si iste cum ex carcere exisset, quiduis aliud cogitavit, q̃ ut
Ferrariam duceretur? Quid si aliquot dies venetiis sibi com-
morandum esse à te impetrare speravit? ut testes conueniret, rem

cum eis componeret, certioraq; omnia ad te secum deferret: atq;
interea tibi se surriperet, vel in Cyprum, vel etiam ad Turcas?
sin secus tamen, quod illi euenit, omnino accidisset, ei quoq; rei
duplex remedium constituerat: alterum vt reditum suum Vene-
tias causę necessarium esse tibi persuaderet: id quod plane scis,
eū ēt ā te sepius petiuisse, quē tu id, quod erat, moliri suspicans,
nunq̃ abire pmisisti. Alterū erat in his literis, quas sibi effinx-
rat, atq; in sua audacia, vt, si Isachus tuo accitu ad diem adue-
nisset, eum ita (vt penē etiam fecit) istis ipsis literis, ista sua au-
dacia, istis suis dolis perterrefaceret, atq; cōuinceret vel ad mul-
tō etiā grauiora confitendū. Quippe qui audacissimus Sino ad-
uersus meticulosiss. iudæū, atq; apud eum Pr. id se acturum vide-
ret, cuius saluti ab isto insidiatū esse audacter crimineretur. sin
venire recusasset. tum sperabat vno eo factō sic rem totam tibi
comprobatum iri, vt nihil aliud expectandum esset, quin comis-
nuo de indicatis ciuib. tuis supplicium summeres, ac pro turrib.
eorum capita hastis affixa appendi iuberet. Cuius quoq; poste-
rius consilium multum temporis ratione adiuuabatur. in id. n. tē-
pus istius accusatio inciderat, ut in magis opportunum incidere
non posset. cum tibi Pr. ab impiorum quorundā cum armis, tum
veneno magnopere timendum esset, ut vel ā quouis homine tibi
metuendum esse recte suspicari posses. id quod cum ā tua suspi-
tione impetrasset, quid ei postea timendum erat, quod tantū scelus
detegere posset? quāobrē non ppetuo apud te felicissime ageret?
at Isachus adhuc viueret, at facile iste, vt is quoq; de medio tola-
leretur, curare potuisset. Ad hęc acedebāt pręter eius incolumita-
tem, pręmia, quę sibi proposuerat, ingentia, fortunę damnatorum
locupletissime, quas tu quoq; illi promiseras, tua deniq; Princeps

16

perpetua gratia, quæ pro centū millibus instructissimis prædiis esse poterat. ut plane videas tantū abesse, ut absq; causa, atq; nullo prorsus consilio iste se in tantū vitæ discrimen coniecerit, ut etiam post salutis suæ recuperationem in infinita præmia uocatus, pelletusq; esse videatur: neq; quicq; tam nouum excogitasse, quod non quiuisset istius et periculi, et audaciæ in hac tanta rerum oportunitate non vidisset, nō ausus esset. Iam vero perorata causa, ac probe nostra innocentia, istius audacia cognita, restat æquissime, atq; amplissime Pr. ut te orem: ut quam huius vitam propria innocentia à periuri hominis falsa accusatione facile tustatur, eam huic ne christianum in eius genus odium vetus eripiat, atq; condemnet. hic nihil separatim maiorum suorum scelus luat. satis. n. superq; sit, quod cum cæteris cōmune quotidie sustinet. qui miseri quasi procellis iactati huc, atq; illuc errant: qui patria nulla, nullis certis. sedibus vtuntur, qui deniq; nobis quasi serui vel ad nutum obtemperant, parent. ab hoc iudicio vetus ea iniuria prorsus excludatur. quæ vero iudicii propria sunt, equitas iuris, rei innocentia, legum sanctissima instituta intercedant, in iudicio dominantur, in suo regno principatum obtineant. Iudæum una nunc innocentia christianum efficiat. Iudæus in una integritate christianus sit. si quidem hoc proprium est christiani instituti, non solum, nulli iniuriam ut afferamus, sed etiam si possimus, ab altero illatam ut pie propulsemus. Propone tibi Pr. equissime christianū virum hoc modo innocentiss. accusari nō apud hebræos iud. qui vsq; eō iam pridem adducti sunt: ut illis iudicio aliorū magis parēdū sit, q̃ ut ipsi de aliis iudiciū ferre possint. sed apud Turcas. ac in eo iudicio à nostro sint oīa, nisi quod christianus sit, nisi quod rectissime de deo sentiat: cætera inq; omnia

illum absoluât, christiani eum nomen tantum condemnet: dam-
natum supplitio afficiat, quis dolor? quæ iniquitas? quæ iniuria?
quod scelus? Sic hic Princeps iudeus, sit siquid peius dici potest,
quod iudeus, sit ex Turcis, qui cū Repub. christiana perpetuum
bellum gerunt, qui nihil aliud student, quod eam funditus euertere.
sit tamen falsò accusatus, sit innocens, sit nullius culpe affinis,
quid equitatis erit Princeps in huius innocentia maiorum scelera
ulcisci? ab hoc vno æquissimo iudicio maiorum poenas reposce-
re? alia ratio iudicii est Princeps, alia uindictæ. Tamen si, qui ma-
gis iudeus est quod iste, qui hunc accusat? qui minus deum nouit?
quod iste, qui innocentiam oppugnat? qui magis christum suum cō-
temnit? nullum habet? quam qui sic eius imaginē per summum
scelus demoliri conatur? ut etiam ubi probitas defendi solet, eo
in loco eam opprimere contendat? qui deniq; in uno suo tanto,
tamq; atroci scelere tantum Pr. in fidelissimorum ciuium odium,
ciues ipsos, primarias familias illi in eam suspiciuē adducere,
qui eū interficere voluissēt, pro ioco sibi habuit confingere? mon-
strum hoc Herc. tolle ex rep. christiana, maculam hanc, quam
iste suo nouo scelere illi altius inussit, tuo isto sanctissimo iudic-
cio purga, ceterorum facinorosorum hominum audaciam compri-
me, ne quicquid tale posthac in Principes, atq; innocentes viros ima-
pune moliri audeant. Tua summa iustitia huic, atq; adeo uniu-
uerso huius generi lucem ostende, veritatem christianam aperi-
animum fac ad christi fidem sanctissimā complectendam, quos
in urbem tuam recipis, in christianam religionem isto tuo inter-
gerrimo iudicio voca, trahē, rape: huic innocentiss. viro duplicē
vitam redde. ceteris autem eius generis eternam illam, ac beatā
gloriam compara. ut etiam ex vno sceleratissimi hominis crimi-
ne dei

17
ne dei gloria maxime adaugeri videamus, quamq̃ in isto ipso
tuo iudicio tibi quoq; Princeps maxime providendum est: ne, si
iste manifesto in scelere deprehensus, hoc tanto iudicio elabatur:
magis isti fidem aliquā dedisse, ac rē tacitam tecū in commodius
aliquod eius tempus te continere, q̃ nihil prorsus fuisse, quod ad
te detulit, omnino uideare, quod q̃ tuorū ciuū gratiā tibi sit cō
ciliaturum, ipse optime videre potes. Quin (audi quid dicam)
vix ēt ea suspitione liberati erūt, cū istum publice, in medio foro
collo suspensum esse videbunt. Quotidie tibi Pr. per literas
istiusmodi res maxime odiosæ deferuntur, à literis ad eos homi
nes, qui id coram facere nō dubitēt, iā ventū est, quid amplius
in hoc genere iniurię expectandū est? nisi in his piculis ita utroq;
modo versandū esse, vt aut in ciues tuos aliquādo impie facere
cogaris, aut hmōi odiosa iudicia exercere nūq̃ intermittas? Quid
aut Pr. si hoc fuit alios docere, isto modo te facile de medio tolli
posse? ac, si qui (quod omen in eos dii prius conuertant) id cōmo
dius facere possint, hanc viam illis ostenderit? Quare Princeps
optime in vno istius sceleratissimi hominis iudicio huius innocen
tiā tueare, hominē innocentē cōserua, latronē omni scelere cooper
tum quouis alio nomine, q̃ christiano, dignum tolle. te vero ci
uib. tuis optimum Principem proba, illos tibi chariores esse, qui
charissimi sunt, declara. dixi.

Ferrarię per Franciscum Rubeum Valētianum.

M. D. XLXVI.

ANT 15639

ne d. i. gloria maxime adaugeri videretur. quum in d. i. o
 tuo iudicio tibi quod Principis maxime promouendum est ne
 ius maxime in iudicio deprehendatur hoc tanto iudicio est
 magis ius iudicium adaugere deesse ac re iustitiam totum in communi
 aliquid eius tempus re continetur quod nihil proferat iussu quod ad
 re deesse. omnino iudicare quod in iudicio iustitiam re co
 ciliandum ipse optime videre poterat. Cum (ad d. i. o d. i. o)
 vix et ea iustitiam liberati esse. cum iustitiam publicam in medio for
 to collo iustitiam esse videretur. Quoties tibi P. per litteras
 iustitiam res maxime obsequia de iustitiam d. i. o iustitiam ad eos boni
 nes. qui in coram facere ad dubitatio in ventis est. quod amplius
 in hoc genere iustitiam expectantia est in iudicio in his iustitiam in iudicio
 modo veritas esse. ut aut in iustitiam aliquid in iudicio iustitiam
 cogitare aut iudicio obsequia iudicio exercere iustitiam iustitiam. Quod
 aut P. si hoc fuit alios docere. in modo re facile de medio tolli
 toller ac si qui (quod omni in cor d. i. o iustitiam) in iudicio
 iustitiam facere possunt hanc re iustitiam iustitiam iustitiam
 optime in iudicio iustitiam iustitiam iustitiam iustitiam iustitiam
 ita iustitiam homine innocens iustitiam iustitiam omni iustitiam iustitiam
 tunc quoniam alio nomine d. i. o iustitiam dignum tolli. re vero in
 iustitiam iustitiam iustitiam iustitiam iustitiam iustitiam iustitiam
 christiani sunt. delectat. d. i. o

F. de la Roche et F. de la Roche
 M. D. C. L. X. V. I.

